

**Міністерство культури України
Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка**

СУН Яньін

УДК 78. 2і; 78.371; 78.442

**ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАДИЦІЙ СПІВУ
У ВОКАЛЬНУ ШКОЛУ КИТАЮ**

Спеціальність 17.00.03 – музичне мистецтво (мистецтвознавство)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка Міністерства культури України

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства,
Антонюк Ірина Миколаївна
Львівська національна музична академія
ім. М.В. Лисенка,
доцент кафедри історії музики (м. Львів)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор,
Сюта Богдан Омелянович
Національна музична академія України,
професор кафедри теорії музики (м. Київ);

кандидат мистецтвознавства, доцент
Горелік Лариса Маратівна
Одеська національна музична академія
ім. А.В. Нежданової,
доцент кафедри сольного співу (м. Одеса).

Захист відбудеться “22” квітня 2016 року о “10” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К. 35.869.01 по захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства у Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка за адресою: 79005, м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5, Малий зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка за адресою: 79005, м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5.

Автореферат розіслано “19” березня 2016 року.

Вчений секретар

Спеціалізованої вченої ради

Кандидат мистецтвознавства, доцент

Н.І. Сиротинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі в музикознавстві спостерігається посилення уваги до вивчення питань розвитку міжнаціональних музичних зв'язків та інтеграційних процесів. Після проголошення Китайської Республіки (1912) у Китаї активізувались культурні взаємини з європейськими країнами, а також з Росією, Білоруссю та Україною. Розвиток міграційних процесів, економічної та політичної взаємодії Китаю з цими народами сприяли інтенсивному обмінові культурними кадрами та активній діяльності педагогів і майстрів оперної сцени.

Вивчення культурних взаємин показало, що багатолітня діяльність окремих російських, білоруських та українських співаків привела до поступового прищеплення у Китаї європейських традицій співу і, в результаті – створенню китайської академічної вокальної школи. Життєвість та ефективність їх творчих методів підтверджує тезу про створення там вокальної школи, що продовжує свій розвиток вже у четвертому поколінні китайських співаків.

Завдяки діяльності майстрів вокального мистецтва Ф.Шаляпіна, С.Лемешева, О.Катульської (Росія), П.Лавровського, Л.Липковської та Б.Гмирі (Україна), В.Шушліна (Білорусь), у світі вокального мистецтва Китаю з'явилося багато неперевершених майстрів оперної сцени. Багато з них стали гордістю країни і надзвичайно затребувані в кращих оперних театрах світу.

Про результати ефективності проникнення європейських традицій співу у вокальну школу Китаю красномовно засвідчують численні перемоги вихованців окремих з них на найбільших музичних конкурсах світу. Незважаючи на значні досягнення китайських співаків на міжнародних змаганнях, їх конкурсна діяльність також поки ще не знайшла свого відображення у теоретичному музикознавстві.

Заглиблення у дослідження даної проблематики показало множинність сприйнятих у китайському вокальному мистецтві європейських традицій. Це спонукало обмеження дослідницьких пошуків у зосередженні, в основному, на одному з найбільших явищ – створенні та розвитку у Китаї однієї з кращих в країні школи Володимира Шушліна, який працював там понад тридцять років.

Цікавість до дослідження цих не вивчених у музикознавстві явищ обумовив вибір теми даного дисертаційного дослідження **«Інтеграція європейських традицій співу у вокальну школу Китаю».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії імені М.В.Лисенка і відповідає темі №6 «Музично-виконавська творчість: теорія, історія, практика» перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності ЛНМА ім. М.В.Лисенка

на 2012 – 2017 рр. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради. Протокол №3 від 27. XI. 2012 р.

Мета дослідження – крізь призму діяльності російських, білоруських та українських співаків першої половини ХХ ст. осмислити аксіологічний вимір європейських традицій співу у формуванні сучасної китайської вокальної школи.

Означена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- здійснити комплексне дослідження процесу становлення у Китаї професійної вокальної освіти та розвитку школи європейського академічного співу;
- дослідити передумови та вивчити етапи еволюції вокальної освіти у Китаї;
- дослідити діяльність та визначити форми впливу на розвиток академічного європейського співу у Китаї найважливіших російських, білоруських та українських співаків та педагогів;
- дослідити риси спадкоємності російської вокальної школи на прикладі діяльності у Китаї співака та педагога В.Шушліна;
- охарактеризувати особливості методичних принципів В.Шушліна та його послідовника Шень Сяна;
- визначити основні форми прояву проникнення європейських традицій співу у вокальну школу Китаю;
- систематизувати матеріали про учнів класу В.Шушліна та його найяскравіших послідовників Шень Сяна і Го Шучжень;
- здійснити аналіз основних досягнень виконавської діяльності китайських співаків – послідовників школи Шушліна;
- систематизувати матеріали найбільших міжнародних музичних конкурсів вокалістів за участі китайських співаків;
- довести значення діяльності російських, білоруських та українських співаків та педагогів в інтегруванні у Китаї європейських традицій співу.

Об'єкт дослідження – вокальне мистецтво Китаю ХХ – початку ХХІ ст.

Предмет дослідження – процес формування китайської вокальної школи в аспекті діяльності російських, білоруських та українських співаків.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період становлення та розвитку в Китаї вокальної освіти та виконавства від часів утворення Китайської Республіки (1912) до наших днів.

Методологічну основу дослідження склали наукові праці з вивчення міграційних процесів у Китаї (М.Абажей, Л.Маркізов, Ван Чжичен, Ван Юнхе); досліджень культурного життя Китаю (Л.Говердовська, Н.Райан, О.Таскіна, В.Урусов); дослідження музичного життя Китаю та окремих його музичних діячів (Бянь Мен, Вей Лю, О.Гальперович, Г.Карась, Лянь Юнь, Сун Жуй Лун, Сунь Чжаожунь, С.Фішер, Цао Шу Ли, Чжан Лічжень, Ю І Суен); дослідження

проблем вокальної освіти у Китаї (Ф.Арзаманов, Вей Лю, Л.Колесник, Лю Баося, Сяо Юмей, Яо Вей); дослідження діяльності російських, білоруських та українських співаків у Китаї (М.Адамович, Ін Са Пен, Лі Ці Шу, Лю Сі Ан, Лю Цзинь, Г.Принц, А.Реформатський, Юй Цину); присвячені творчій діяльності китайських співаків (Ван Йончан, П.Домінго, Лю Баося, Лю Цзинь, Сун Жаожунь); мемуарні видання та видання особистих щоденників Б.Гмирі, В.Шушліна та Шень Сяна; праці, присвячені питанням виховання голосу співака і вокальної підготовки (Л.Баренбойм, В.Батадуров, Л.Вайнштейн, Вей Лю, А.Вербов, Л.Дмитрієв, Ф.Заседателев, О.Катульська, Ф.Ламперті, П.Органов, І.Прянішніков, Л.Работнов, О.Чишко, Шень Сян, П.Юссон); матеріали з методичного забезпечення вокального виконавства у Китаї (Лі Тінъвей, В.Шушлін, Шень Сян); буклети міжнародних конкурсів вокалістів ім. Б.Гмирі, С.Крушельницької, М.Лисенка, А.Нежданової, М.Хелін, П.Чайковського; періодичні видання (російськомовні – Деловая газета, День, Зеркало недели, Музыкальная жизнь, Советская музыка; китайські видання – Вісті Пекінської консерваторії, Музыка народу, Музичний щоденник); матеріали архівних періодичних видань 1920-1930-х років (Бирюч Петроградских государственных театров, Гун-бао, Российский музыкант, Рубеж, Тяньцзиньжибао, Харбинский вестник, Шанхайская заря); матеріали енциклопедичних видань, документи Міністерства культури та Міністерства освіти України. Допомогу в дослідженні склали ресурси Інтернет, що надали доступ до фактологічних, статистичних та документальних баз даних.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: *історико-компаративний* – для аналізу вітчизняних та зарубіжних видань з метою вивчення досліджуваних явищ; *систематизаційний* – для визначення факторів систематизації окремих подій та фактів; *хронологічний* – що дає можливість осмислити взаємозв'язок подій у їх послідовності; *джерелознавчий* – що дозволяє долучити опубліковані матеріали до дослідницького процесу і визначити фактори інтеграційних явищ у Китаї; *музикознавчий* – для аналізу виконавських методик; *біографічний* – для дослідження творчих досягнень окремих персоналій; *теоретичного узагальнення* – для підведення підсумків дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше*:

- комплексно досліджені етапи еволюції вокальної освіти та виконавства в Китаї в контексті інтеграційних процесів;
- обґрунтовано вплив російської, білоруської та української вокальних шкіл на процес інтеграції у вокальну школу Китаю європейських традицій співу;
- шляхом дослідження джерельної бази вперше здійснено аналіз багатолітньої виконавської та педагогічної діяльності у Китаї співака та педагога Володимира Шушліна;

- спираючись на опубліковані в Пекіні щоденники Шушліна, здійснено аналіз створеної ним методики активно-пасивного дихання у співі;
- визначено риси спадкоємності вчення Шушліна в методичних принципах та виконавській практиці найвидатніших його учнів – Шень Сяна і Го Шучжень, а також – їх послідовників;
- аргументовано висновок про закладання Шушліним у Китаї високопрофесійної вокальної школи;
- систематизовано матеріали, що дозволили визначити імена китайських учнів Ф.Шаляпіна; в іменному аспекті відновлено також класи китайських учнів Шушліна і О.Катульської та їх найяскравіших послідовників. Спираючись на документальні матеріали, укладене своєрідне «генеалогічне дерево» видатних послідовників Шушліна у чотирьох поколіннях;
- узагальнюючи вплив діяльності російських, білоруських та українських співаків, доведена множинність засвоєних китайськими співаками традицій: європейського класичного співу, бельканто, традицій російської та італійської оперних шкіл, російського та українського камерного мистецтва, що поєдналися в методиці викладання та виконавській манері провідних китайських виконавців;
- систематизовано досягнення китайських співаків у найважливіших міжнародних музичних конкурсах рубежу ХХ – ХХІ ст. Систематизовано статистичні та персональні дані їх участі, репертуар, визначено значення перемог у конкурсах на розвиток їхньої подальшої творчої кар'єри.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування при подальшому дослідженні музичної культури Китаю, Росії, Білорусі та України. Положення дисертації можна використати при підготовці лекцій та навчально-методичних комплексів для викладання історико-музикознавчих дисциплін, вокальної методики та історії вокальної педагогіки.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: Наукові конференції «Молоде музикознавство» (Львів, 2012 і 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Камерно-інструментальний ансамбль: традиції та сучасний вимір» (Львів, 2013); IV науково-практична конференція «Сучасне мистецтвознавство: науковий та методичний аспекти» (Київ, 2014); Всеукраїнські науково-практичні конференції молодих вчених «Музикознавчі студії» (Львів, 2014, 2015 і 2016).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 7 наукових роботах, зокрема 5 з них у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, одна стаття опублікована у зарубіжному фаховому виданні.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, 10 підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел (223 позиції) та двох додатків. Загальний обсяг дисертації – 182 сторінки, основного тексту – 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** аргументована актуальність дослідження, сформульовані мета та головні завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, визначено методологічні принципи, вказано наукову новизну отриманих результатів, визначено теоретичне та практичне значення роботи, подано відомості про апробацію основних результатів дисертації.

У першому розділі **«Становлення професійної вокальної освіти у Китаї в контексті спадкоємності традицій російської вокальної школи»**, що складається з двох підрозділів, охарактеризовано політико-економічні та культурні процеси формування та розвитку музичної освіти у Китаї, відображено загальну панораму розвитку вокального виконавського мистецтва в контексті взаємодії з російським, білоруським та українським вокальним мистецтвом.

У першому підрозділі **«Шляхи становлення вокальної професійної школи у Китаї в першій половині ХХ століття»** досліджено процес становлення вокальної школи у Китаї, який пов'язується з початком його нової історії – періодом Китайської Республіки (1912 – 1949), упродовж якого в країні вперше були здійснені важливі реформи у питаннях культури та освіти. Встановлено, що незважаючи на складні та суперечливі умови політичного, економічного та культурного життя Китаю, в першій половині ХХ ст. позначилися прогресивні передумови для початку становлення вокальної професійної освіти. В даному контексті важливою стала діяльність Сяо Юмея і Цай Юаньпея, які отримали освіту у Європі і вперше, спираючись на європейські зразки, спробували здійснити реформування музичної освіти шляхом вивчення європейського досвіду та втілення його в професійну практику в Китаї. Сяо Юмей розробив програму навчання за європейською системою музичної освіти, ввів систему європейської нотації і, спираючись на європейські та російські стандарти, розробив навчальні програми.

Встановлено, що в першій половині ХХ ст. істотний вплив на прийняття та розвиток академічного європейського співу в Китаї мали музиканти з багатонаціонального Радянського Союзу – переважно з Росії, Білорусі та України. Для визначення їх впливу в розвитку вокальної освіти Китаю розглянуто основні напрями їх діяльності.

Основними серед них стали відкриття у китайських містах російських музичних шкіл з вокальними відділами, приватних вокальних студій та Вищої

музичної школи ім. О.Глазунова. Для роботи в них поступово залучалися китайські педагоги (першими стали Ши Цзін та Суо Вей) та учні, окремі з яких пізніше стали відомими педагогами та виконавцями. Важливий вплив мала активна гастрольна діяльність майстрів оперного мистецтва: російських – С.Лемешева, Ф.Шаляпіна, О.Мозжухіна, українських – Л.Беспечної, Л.Липковської, О.Шеманського, П.Лавровського та білоруського співака В.Шушліна. Під час гастрольних турів вони познайомили китайських мешканців з кращими російськими та західноєвропейськими операми. Окремі з них проводили заняття з китайськими студентами, наприклад – Шаляпін. Його учнями сьогодні вважають себе видатні педагоги та виконавці Шень Сян, Си Ігуй, Лан Юйсю, Ху Янь та інші.

Методична допомога надходила, в основному, з Радянського Союзу, а російські навчальні музичні заклади стали зразками для відкриття першої консерваторії у Шанхаї (1927), спеціальних шкіл для підготовки національних професійних кадрів для оперного театру у Цинані (1934) та Шанхаї (1939). Для викладання в консерваторії було запрошено педагогів Камілу Хорват та В.Шушліна, а також китайських співаків, що отримали освіту в Європі (Чжао Мейбо, Сяо Шусянь, Чжу Ін) та США (Чжоу Шуань, І Шаннен, Хуан Цзи).

У другому підрозділі *Розвиток вокальної освіти в КНР у другій половині ХХ ст.* визначено напрями його розвитку після утворення КНР (1949). Досліджено процес утворення широкої мережі державних навчальних закладів, музичних театрів та концертних залів. У цей період китайська держава відразу визначила свою позицію з орієнтацією на досвід та допомогу Радянського Союзу, запозичена триступенева модель музичної освіти (музичні школи, училища, консерваторії). Відбулось відкриття консерваторій у Тяньцзині (1949), Пекіні, Ляоніні, Ухані, Гуаньчжоу (1958), Ченду (1959), Шеньсі (1960), Театру опери та балету у Пекіні (1952), а також «Китайської консерваторії» у Пекіні (1964), спрямуванням якої стало вивчення та виконання виключно китайської національної музики.

На основі російських стандартів у консерваторіях були розроблені навчальні програми, для вокалістів введено вивчення нових спеціальних дисциплін: музична грамота, історія музики, хоровий спів, гра на фортепіано та арфі, вокальний ансамбль, англійська мова. Для викладання співу знову було запрошено багатьох педагогів з Росії: Славянов, Кринова, Селіванов, Маргліньський, Шушлін та ін.

Досліджено, що шлях інтеграції традицій європейського співу у китайську культуру відбувався складно, а світова оперна культура доволі повільно адаптувалась у Китаї. Одна з причин тривалого укорінення європейської опери полягала у складному сприйнятті іншої, відмінної від китайської, інтонаційної природи і в захопленні розвитком національного вокального мистецтва. Наслідком цього стало розділення оперного театру на

дві окремі структури (1956) – Китайський театр опери та балету, що продовжував розвиток національного оперного мистецтва і китайської музичної драми та Китайський центральний театр опери та балету, основним репертуаром якого стала італійська та російська опера.

Періоди розвитку оперного театру і професійної вокальної освіти чергувались з періодами глибокого занепаду. Найскладнішими і застійними в розвитку всіх галузей музичної культури були роки Культурної революції (1966-1976), пов'язані із закриттям консерваторій, забороною виконання європейських опер, китайської народної музики і всіх творів китайських композиторів, створених до 1966 р. Професори консерваторій були випроваджені на «трудове перевиховання» на заводи, фабрики, будівництва, у колгоспи і дуже бідували. Музичні твори були покликані слугувати фоном політичних лозунгів керівництва країни.

Після закінчення Культурної революції розпочалась нова хвиля реформування освіти, відкриваються музичні навчальні заклади, створюються професійні оркестри та ансамблі, провадиться науково-дослідницька робота. Найзначніші зміни відбулись після прийняття у 1999 р. «Закону про вищу освіту». За російським зразком вводиться треступенева вища освіта (бакалавр – магістратура – аспірантура), збільшуються щорічні витрати на освітні програми, порівнянні з річним бюджетом, наприклад, Росії. В теперішній час у КНР існує близько 2000 державних вищих навчальних закладів, у яких навчається 9 млн. студентів, у тому числі 9 консерваторій (Пекінська та Шанхайська входять до переліку кращих у світі), збільшився імпорто-експорт освіти, що викликало розосередження національних спеціалістів по всьому світі і сприяє інтеграції китайської культури у світовий культурний простір.

Розділ 2. «Роль Володимира Шушліна в процесі інтеграції європейських традицій співу у вокальну школу Китаю». Досліджено риси спадкоємності вокально-педагогічної школи Шушліна у Китаї.

У підрозділі **2.1. «Володимир Шушлін (Су Ши Лін) як засновник у Китаї вокальної школи за європейськими традиціями»** вперше досліджено його творчу біографію, репертуар та педагогічну діяльність у Росії та Китаї – у Шанхайській консерваторії, Хебейському університеті, та Інституті музики у Чжецзяні. Досліджено, що Шушлін навчався співу на традиціях російської та італійської вокальних шкіл (у М.Клімова та С.Габеля, учня К.Еверарді). Як прихильник італійської вокальної школи belcanto, розвивав в учнях вміння поєднувати художньо-виконавські якості з акторською майстерністю. Створив у Китаї власну методіку активно-пасивного дихання, в результаті застосування якої виховав багато солістів для китайської та світової оперних сцен. Вивчення матеріалів опублікованих щоденників Шушліна надали можливість скласти його портрет методиста, педагога, визначити виконавський репертуар у Китаї. Досліджено педагогічний стиль Шушліна, визначено імена його кращих учнів.

У вокальному світі Китаю Шушліна, що досконало опанував китайську мову, називають першим і бездоганим зарубіжним виконавцем китайських пісень. Як педагога Су Ши Ліна китайські дослідники називають основоположником китайського академічного співу, що познайомив Китай з серйозним вокалом і поклав початок китайській академічній вокальній школі.

У підрозділі **2.2. «Видатні учні школи В.Шушліна у Китаї»** систематизовано матеріали про головні творчі досягнення учнів Шушліна Чжоу Сяоянь, Лан Юйсю, Юй Ісюань, Шень Сяна, про їх гастрольну діяльність, музично-публіцистичну спадщину, міжнародну діяльність у проведенні майстер-класів та у складі членів журі музичних конкурсів, визначено імена їх найвидатніших учнів. Спираючись на їх висловлювання в друкованих виданнях про застосування в особистій педагогічній та творчій практиці творчих методів Шушліна, зроблено висновок про створення Шушліним у Китаї могутньої вокальної школи, яка продовжується на сучасному етапі вже у четвертому поколінні. Доказом цьому є особлива затребуваність учнів його учнів як провідних солістів багатьох кращих оперних театрів світу.

У підрозділі **2.3. «Розвиток традицій школи В.Шушліна та О.Катульської у вокальному мистецтві Китаю ХХ ст.»** встановлено, що на вивчення європейських традицій співу у 1950-х роках великий вплив мала діяльність професора Московської консерваторії О.Катульська. У неї навчались дві кращі учениці Шушліна Го Шучжень та Чжен Сінлі, які пізніше стали одними з кращих педагогів Китаю і співачками зі світовим ім'ям.

Методиці викладання та виконавській манері Катульської були властиві множинні європейські традиції: в Одесі вона навчалась у продовжувача італійської школи С.Ронконі І.Прянішнікова, у Петербурзі – у російського педагога, що отримала освіту у Франції, Н.Ірецької. Спираючись на досвід своїх вчителів, Го Шучжень створила власну школу і виховала численну плеяду видатних майстрів оперної сцени.

Аналізуючи «генеалогічне дерево» послідовників школи Шушліна, досліджено і дано оцінку концертно-виконавській діяльності учнів Шень Сяна: Го Шучжень, Чжан Лі Пін та її учнів – У Бісі, Лян Нін та Дільбер Юнус, а також учнів Чжоу Сяоянь – Ляо Чаньюна та Шень Яна.

Досліджено репертуар гастрольних виступів Го Шучжень у Львові та Москві. Спираючись на окремі публікації та віднайдені у Пекіні партитури з китайським текстом опери «Євгеній Онегін» досліджено особливості перших постановок опери П.Чайковського у Китаї (1963).

У підрозділі **2.4. «Методика активно-пасивного дихання В.Шушліна»** здійснено аналіз основних її положень, розподілу навчання на 5 етапів при головному значенні «ставлення». Вивчення методичних принципів Шушліна стало можливим завдяки частковій публікації у Пекіні (1996) щоденників

Шушліна та особистих записів під час уроків Шень Сяна, які він наводить у своїй праці «Система виховання академічного співу» (1996).

Оскільки при створенні музичного образу дихання для Шушліна було найважливішим засобом для досягнення художньої виразності, він вважав за необхідне навчати співаків активно-пасивному диханню, що стало одним з основоположних його методів у досягненні красивого звучання голосу, його «опори», якості артикуляції та резонування, ясності вокальної мови і рухливості голосу. Проаналізовано наведені Шушліним вокальні вправи, визначено суть його методики – досягнути у процесі дихання природного співу.

Третій розділ «**Творчий резонанс методичних принципів В.Шушліна у Китаї в другій половині ХХ – початку ХХІ ст.**» склали розгляд продовження розвитку концепцій Шушліна у методичних працях Шень Сяна та результати їх застосування в його багатолітній практичній діяльності.

У підрозділі **3.1. «Методичні принципи Шень Сяна у контексті розвитку вчення В.Шушліна»** на основі праць Шень Сяна «Методичні принципи роботи на уроках зі співаками» та «Система виховання академічного співу» досліджено основні положення його методичних принципів. Аналіз його праць показав єдність процесу, що бере початок в апробованих положеннях Шушліна і найширшого розвитку у його виконавській та педагогічній практиці.

Виходячи від основного закону про взаємодію голосових зв'язок і дихання, магістральною тезою праць Шень Сяна стало ствердження про безпосередню залежність досягнення тембрових, висотних, динамічних нюансів голосу, збільшення тривалості його звучання, впливу на якість артикуляції і резонування від вміння контролювати рух повітряного потоку при вдиханні та видиханні. Навчання співу Шень Сян розподіляє в чотири етапи при важливості глибокого розуміння фізіології співацького апарату і врахуванні психологічного аспекту у поєднанні запропонованих вправ з дихальною методикою: 1) Розширення діапазону голосу шляхом співу голосних звуків; 2) Оволодіння базовою навичкою – правильним звуковидобуванням, при якому співакові необхідно знайти правильний темп дихання і позицію гортанних м'язів, поєднуючи їх роботу з роботою язика, м'якого піднебіння та губ; 3) Вивчення резонаторів та їх значення у процесі голосоутворення; 4) Робота над артикуляцією. Для вивчення етапів розглянено окремі вправи та схеми роботи голосового апарату. Вивчення кожного етапу Шень Сян завершує ствердженням, що тільки в активному застосуванні на практиці теоретичні знання будуть ефективними.

Результативність застосування вчення про активно-пасивне дихання у роботі над кожним етапом навчання проявилось у багатолітній практичній діяльності Шень Сяна та його учениці Го Шучжень, які створили кращу у Китаї вокальну школу.

В підрозділі **3.2. «Сучасні співаки Китаю у європейському міжнародному конкурсному русі»** підтверджено результативність даної методики, ґрунтуючись на застосуванні якої китайськими співаками були досягнені високі результати на найбільших міжнародних музичних конкурсах. Проаналізовано результати конкурсів Всесвітньої федерації міжнародних музичних конкурсів: «Кардиффські голоси» або «Співак світу» (Великобританія), Міжнародних конкурсів вокалістів імені Мір'ям Хелін (Фінляндія), імені королеви Соні (Норвегія), імені П.І.Чайковського (Росія), Міжнародного конкурсу вокалістів у Нінбо (Китай); Міжнародного конкурсу оперних співаків «Опералія»; Міжнародних конкурсів оперного мистецтва в Італії: імені Дж.Верді «Вердієвські голоси», В.Белліні, «Мистецтво ХХІ століття»; Міжнародних конкурсів в Україні: пам'яті А.Нежданової (Одеса), імені М.В.Лисенка (Київ), імені С.Крушельницької (Львів), Міжнародний конкурс української пісні імені Б.Гмирі «З іменем знаменитого країнина» (Київ).

В цьому підрозділі проаналізовано досягнення китайських співаків у найпрестижніших міжнародних конкурсах від початку 1980-х років до наших днів, визначено їх європейський та національний репертуар. Використовуючи матеріали конкурсів зібрано відомості про всіх китайських учасників, півфіналістів та переможців, систематизовано оцінку їх результатів. Аналіз їх досягнень показав, що більшість здобутих найвищих нагород отримали продовжувачі методики Шушліна – учні Шень Сяна та його послідовниці Го Шучжень (Лян Нін, Юень Чень Є, Чжан Цянь, Дільбер Юнус, У Янь, Се Тянь, У Біся, Фен Годун, Ке Люйва, Ван Юньпен, Ю Гуанцюнь) та Чжоу Сяоянь (Гуан Ян, Ляо Чаньюн, Шень Ян).

Завоювання вищих нагород дало можливість подальшого навчання у найпрестижніших навчальних закладах світу: у Джульярдській школі оперного мистецтва в Нью-Йорку – Шень Ян, Лян Нін та Чжан Цянь; у Детмольдській вищій школі музики – Чжан Цянь; у Корнелльському університеті м. Ітака – Юй Ісюань; у Бельгійській королівській академії музики – Лан Юйсю; а також брати участь у майстер-класах найбільших зірок світового вокального мистецтва та отримати престижні стипендії: Гуан Ян – премію-стипендію «Лі Фонда» для іноземних студентів, що навчаються в Америці; Юень Чень Є – гранти на навчання у студії Х'юстон Гранд-опера.

Успішна конкурсна діяльність дала можливість визначити вплив перемог китайських співаків на розвиток їх творчої кар'єри. Шень Ян, Лян Нін та Чжан Лі Пін стали провідними солістами у театрі Метрополітен-опера, Ла Скала та Віденської опери; Хе Хуей – у Королівському оперному театрі Парми; Гуан Ян – у Чикаго-опері і в Карнегі-холі; Дільбер Юнус – стала солісткою Фінської національної опери та Королівського оперного театру в Стокгольмі.

Сумуючи досліджені матеріали, укладене своєрідне «генеалогічне дерево» учнів та послідовників Шушліна, що наочно підтверджує спадкоємність та ефективність його школи у послідуючих поколіннях педагогів та виконавців.

ВИСНОВКИ

Розглянувши на основі історико-музикознавчого аналізу специфіку розвитку вокальної освіти у Китаї показано, що у першій половині ХХ ст. сформувалась гостра потреба у підготовці національних професійних кадрів для організації китайського оперного театру. Розвиваючи національне мистецтво співу, музиканти Китаю були відкритими для вивчення європейського досвіду.

Вивчення етапів еволюції вокальної освіти у Китаї визначило велику допомогу російських, білоруських та українських співаків у проникненні в Китай європейської опери шляхом відкриття музичних шкіл та приватних вокальних студій, проведення приватних уроків та майстер-класів видатними оперними співаками Ф.Шаляпіним, Б.Гмирею, викладання академічного співу у китайських консерваторіях. Після утворення КНР, орієнтуючись на досвід та методичну допомогу Радянського Союзу, базою для професійної підготовки китайських співаків стали відкриті у 1940-1950-х роках 8 консерваторій.

Досліджено етапи тридцятилітньої виконавської, педагогічної та методичної діяльності у Китаї Шушліна. Вивчено принципи його методики активно-пасивного дихання, на яких були виховані наступні покоління найзнаменитіших китайських співаків. Окремі з них – Чжоу Сяоянь, Лан Юйсю, Юй Ісюань, Си Ігуй, Шень Сян та ін. – продовжили розвиток методичних принципів Шушліна у своїх послідовниках та виховали наступну плеяду співаків світового рівня.

Спираючись на висловлювання Го Шучжень та Лан Юйсю про практичне застосування і розвиток у своїй творчості методичних положень Шушліна-Шень Сяна, зроблено висновок про закладання Шушліним у Китаї високопрофесійної вокальної школи та її спадкоємності у наступних поколіннях. Підтвердженням цьому став аналіз практичного застосування його положень співаками вже у четвертому поколінні. Доведено, що учні його учнів особливо затребувані як провідні солісти кращих театрів світу і отримують найвищі нагороди на міжнародних конкурсах.

Ефективність методики Шушліна підтверджують досягнення його послідовників у світовій культурі: Чжан Лі Пін завоювала визнання кращої у світі виконавиці партій Чіо-Чіо-Сан Дж.Пуччіні, у Китаї – Дездемони Дж.Верді та головних партій в операх Лей Лея «Сі Ші» та Чжана Цзиньяня «Червоноармійські загони на озері Хунху»; У Біся зуміла до найвищого рівня

розвинути поєднання техніки belcanto і китайської національної манери співу, завдяки чого стала лауреатом Міжнародного конкурсу імені П.І.Чайковського (2002); Лян Нін стала першою співачкою Китаю, що виступала на сценах театрів Метрополітен-опера, Ла Скала та Віденської опери, визнана кращою китайською виконавицею європейського вокально-симфонічного репертуару і вже понад 20 років є однією з найбільш затребуваних співачок світу; Дільбер Юнус за своє мистецтво отримала пожиттєвий контракт в оперному театрі Хельсінки та звання «національного надбання фінської нації».

Аналіз матеріалів найбільших міжнародних конкурсів останніх десятиліть показав нечувано високий відсоток участі і перемог в них китайських співаків. Показане значне посилення їхньої уваги до міжнародних конкурсів в Україні.

Визначено множинність засвоєних китайськими співаками форм інтеграції європейських традицій співу у вокальну школу Китаю: європейського класичного співу, бельканто, традицій російської та італійської оперних шкіл, російського та українського камерного мистецтва, що поєдналися в методиці викладання та виконавській манері провідних китайських виконавців. Узагальнюючи досвід Шушліна, Шень Сяна та Катувської, їх послідовники зуміли об'єднати кращі досягнення європейського мистецтва і китайського національного співу. В результаті, всього лише за декілька десятиліть, до кінця ХХ ст. у Китаї була створена могутня, високопрофесійна вокальна школа, що показала на практиці свою ефективність.

Доведено, що школа Шушліна сприяла адаптації у Китаї кращих традицій російської та італійської вокальних шкіл. Шень Сян розвинув і запровадив ці досягнення в китайську культуру. Етапом удосконалення стала школа О.Катувської, у якої навчались учні Шушліна-Шень Сяна Го Шучжень і Чжень Сінлі. На шляху інтеграції європейських традицій співу у вокальну школу Китаю непрямий вплив мали школи педагогів М.Клімова та Н.Ірецької (російська та італійська), та С.Габеля (російська, українська та італійська). Таким чином, у китайській вокальній школі поєднано досягнення кожної з них, а створення Шень Сяном і Го Шучжень на їхній основі та методичних принципах Шушліна власних методик вивело китайське вокальне мистецтво на світовий рівень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Сун Яньін. Сучасні співаки Китаю у міжнародних конкурсах вокалістів України / Сун Яньін // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: мистецтвознавство. Серія: Мистецтвознавство. – №1. – 2013. – С. 70-75.

2. Сун Яньін. Роль російських педагогів у становленні вокальної освіти в Китаї першої половини ХХ ст. (на прикладі діяльності Володимира Шушліна) /

Сун Яньїн // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: мистецтвознавство. Серія: Мистецтвознавство. – №2. – 2013. – С. 73-77.

3. Сун Яньїн. Українське музичне мистецтво в Китаї / Яньїн Сун // Східна музика: Культура та освіта. – Хейлундзян: Асоціація музикантів провінції Хейлундзян, 2014. - №2 (248). – С. 35.

4. Сун Яньїн. Шляхи розвитку китайської національної вокальної школи другої половини ХХ ст. / Яньїн Сун // Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Музикознавчі студії», 12 – 13 лютого 2014 р., м. Львів: Тези / ЛНМА ім. М. Лисенка. – Львів: Видавець Тетюк Т.В., 2014. – С. 77 – 80.

5. Сун Яньїн. Музична освіта в Китайській Народній республіці в другій половині ХХ ст. / Яньїн Сун // Наукові записки Львівської національної музичної академії ім. М.В.Лисенка. «Музикознавчі студії»: збірка статей. – Вип. 32. – Львів, 2014. – С. 71 – 80.

6. Сун Яньїн. Здобутки китайських співаків у Міжнародному конкурсі оперних співаків ВВС в Кардіффі «Кардіффські голоси» або «Співак світу» / Яньїн Сун // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: мистецтвознавство. Серія: Мистецтвознавство. – №2. – 2014. – С. 142-147.

7. Сун Яньїн. Методичні принципи Володимира Шушліна у вихованні співаків / Яньїн Сун // Українська музика: Науковий часопис. – Ч. 4 (18) – Львів, 2015. – С. 71 – 76.

АНОТАЦІЯ

Сун Яньїн. Інтеграція європейських традицій співу у вокальну школу Китаю – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. – Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка. – Львів, 2016.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню розвитку професійної вокальної освіти та виконавства в Китаї періоду ХХ – початку ХХІ ст. крізь призму діяльності російських, білоруських та українських співаків першої половини ХХ ст. Вперше на основі мистецтвознавчих, архівних та періодичних джерел досліджено фактори впливу у китайському мистецтві вокальної школи російських, білоруських та українських співаків і педагогів та множинність засвоєних китайськими співаками європейських традицій співу. Досліджено та визначено провідну роль в цьому процесі В.Шушліна, який створив у Китаї власну методику активно-пасивного дихання та виховав плеяду перших високопрофесійних китайських співаків, що стали артистами світового значення і продовжили розвиток методики Шушліна в наступних поколіннях.

Ключові слова: освіта, вокальна школа, виконавство, методика, інтеграція, традиції співу, міжнародні музичні конкурси.

АННОТАЦИЯ

Сун Яньин. Интеграция европейских традиций пения в вокальную школу Китая. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – музыкальное искусство. – Львовская национальная музыкальная академия имени Н.В. Лысенко. – Львов, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию этапов эволюции профессионального вокального образования в Китае XX – начала XXI в. сквозь призму деятельности русских, белорусских и украинских певцов первой половины XX в.

Школа Шушлина способствовала адаптации в Китае лучших традиций русской и итальянской вокальных школ. Шэнь Сян развил и адаптировал эти достижения в китайскую культуру. Следующим этапом совершенствования стала школа Е.Катульской. На пути интеграции европейских традиций пения в процесс формирования вокальной школы Китая косвенное влияние оказали педагоги М.Климов и Н.Ирецкая (русская и итальянская) и С.Габель (русская, украинская и итальянская). Таким образом, определена множественность усвоенных китайскими певцами традиций и форм проявления интеграции европейских традиций пения в вокальную школу Китая: европейского классического пения, итальянского бельканто, традиций русской и украинской оперной школы и камерного искусства. В китайской вокальной школе соединены достижения каждой из них, а создание Шэнь Сяном и Го Шучжэнь на их основе собственных методик вывело китайское вокальное искусство на мировой уровень.

Ключевые слова: образование, вокальная школа, исполнительство, методика, интеграция, традиции пения, международные музыкальные конкурсы.

ABSTRACT

Song Yanying. European singing traditions integration into the vocal school of China – Manuscript.

Dissertation on competition science degree of Candidate of Arts speciality 17.00.03 – Musical Art. – Lviv national musical academy named after M.V. Lysenko. – Lviv, 2016.

Dissertation is devoted to the complex research of professional vocal education evolution stages in China – in XX - beginning of XXI, taking into account russian, belorussian and ukrainian singers activity.

An investigation russian, belorussian and ukrainian singers activity in the first half of XX gave an opportunity to understand the ways of European singing traditions penetration into the process of Chinese modern vocal school forming. On the base of published dairies in Pekin of V.Shushlin and his famous student Shen Sjang memories it was pedagogical activity of Shushlin in China investigated and his principles of active-passive breath researched, basing on which a lot of famous in all world Chinese singers were educated: Zhou Xiaoyan, Shen Sjang, Lang Yuxiu, Go Shuzhen and others.

They proceeded with development of Shushlin's methodical principles in their followers and educated the next generation of the best singers of the world. As a result, during the only several decades, till the end of XX century in China was created the powerful, highly professional vocal school, which showed on practice the highest effectiveness. Its effectiveness is confirmed by the highest rewards of the Shushlin's students and followers at the international musical contests and their unbelievable demand as solists in many famous theaters of the world.

In the manuscript it is systemized materials of the biggest international contests of vocal singers of the world, it was an analyze given of the repertoire. It is fixed that the winners of the contests were mostly the students of Shushlin – Go Shuzhen, Shen Sjang and Zhou Xiaoyan. Summarizing the investigation materials, it was created specific “genealogic tree” of Shushlins students and their followers clearly confirmed the continuity and effectiveness of its school for the next pedagogues generations and performers.

A school of Shushlin helped to adaptate in China of the best traditions of Russian and Italian vocal schools. Shen Sjang developed and adapted these achievements into Chinese culture. The next stage of perfection became the school of E. Katulska. On the way of European singing traditions integrations into the process of Chinese vocal school forming indirect effect made pedagogues M. Klimov and N.Iretska (russian and italian) and S. Gabel (russian, ukrainian and italian). By this point it was fixed the multiplicity of assimilation by Chinese singers of traditions and forms of integration of European singing traditions into the vocal schools of China: european classic singing, italian belcanto, traditions of russian and ukrainian opera school and camera art. In Chinese vocal school were united the researches of both of them, and creation by Shen Sjang and Go Shuzhen on the base of their own techniques followed Chinese vocal art on the world level.

Key words: education, vocal school, performing, technique, integration, singing traditions, international musical contests.